

**MEHMET AKİF ERSOY'UN
MEYHANE VE MAHALLE KAHVESİ
ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

Öğr.Gör.Dr. Bedri AYDOĞAN

Şiirlerini dört gruba ayırabileceğimiz Mehmet Akif in ilk ve son grupta yer alan şiirleri bireysel, diğerleri ise sosyal ve toplumsal içeriktedir(1). Onun sayıca fazla olan şiirleri de sosyal ve toplumsal konuları işleyen şiirleridir. Sanat hayatına yeni başlayan bir şairin bireysel konulu şiirler yazması şiirin doğası gereği normal kabul edilmelidir. Toplumculuğu, halkçılığı şiirinin önemli bir özelliği olarak kabul ettirdikten sonra yaşamının son yıllarında Akif in yeniden bireysel bir öze yönelmesi daha şaşırtıcı olmuştur. Akif, *Gece*, *Secde* ve *Hicran* adlı mistik ve lirik şiirleri üzerine şaşırarak ve "Hayret, siz vadiyi değiştirmişsiniz?" diye soran bir dostuna "Benim asıl vadem bu idi. Ben şiirlerimi cemiyete faydalı olsun diye yazdım."(2) cevabını verir. Bu cevap Mehmet Akif in topluma yönelik nedenlerinden sadece birini gösterir.

Halk acı çekerken, toplum rezil ve sefil olup yerde sürüklenirken hassas bir kalp taşıyan Akif in kendinden bahsetmesi olanaksızdı, Bu nedenle,

" Hânümanlar çöküyor, zelzele yalnız bana mı?

Ortalık can çekişirken açamam ben yaramı " (3) diyerek kendi dertlerinden söz etmeyi insafsızlık olarak görmüştür. " Bir değil yüz bin bahar indirse hattâ asuman;

Hiç kımıldanmaz benim ruhumda kök salmış hazan!

Dem çeker bülbül...Benim beynimde baykuşlar öter!

Sonra, karşımdan geçer, bir bir, yıkılmış ianeler! "(4)

Bu dizelerinde sözünü ettiği "yıkılmış ianeler" ise onun şiirinde çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü yuvaların yıkılıp ailenin dağılması toplumun zarar görmesine neden olacaktır. Topluma baktığı her an bu duyguları yaşayan, kötü gidişi gören Akif, sanatı, şiiri bir mesaj olarak görür ve o yolda kullanmaya çalışır. Edebiyattan beklediği de aynı şeydir. Nasıl bir edebiyata ihtiyaç duyulduğunu şöyle ifade eder:

"Biz bugün hey'et-i içtimâiyemizin gözünü açacak, hissiyatını yükseltecek, hamîyyetini galeyana getirecek, ahlâkını tehzîb edecek, hülâsa bize her ma'nâsıyla ders-i edeb verecek bir edebiyata muhtacız..." (5)

Bu satırlar sadece bir ihtiyacı belirtmekle kalmıyor, aynı zamanda Mehmet Akif in yapmayı planladığı, uygulamaya çalıştığı şeyleri ortaya koyuyor. Yine bu satırlar edebiyata yarar ilkesi açısından yaklaştığını da gösteriyor. Bu yarar hem birey hem de toplum açılarından. Akif e göre duygulu, hamiyetli, iyi ahlaklı bireyler yüce ve yüksek bir toplum oluşturacaklardır. Böyle bir toplumun oluşabilmesi yolunda şaire düşen mesajını şiirle vermektir. Bu düşünce içinde olan Akif, mesaj verilirken toplumun aksayan yönlerinin, hiçbir şeyi gizlemeden açık ve çıplak olarak ortaya konulmasından yana bir tutum içindedir. Bütün çirkinlik ve kötülükler gösterildiği takdirde insanların bundan bir ibret dersi çıkarmaları mümkün olabilir. Bunu başlıca amaç edindiğini "Nazmımla bugün yürümek istediğim gaye, rezail-i içtimaiyemizi ortaya koyup, halkı bunlardan tenfire çalışmaktır."(6) diyerek açıkça ortaya koyar.

Mehmet Akif in şiirlerinde dört sosyal kurumun ön plana çıkarıldığı dikkati çeker: Okul, cami, meyhane ve kahve. Okul ve cami eğitim kurumlarıdır. Bunlardan birincisinde örgün, ikincisinde ağırlıklı olarak yaygın eğitim verilmektedir. Akif her iki kuruma toplumun şiddetle ihtiyacı olduğuna inanmaktadır. Bu inanç nedeniyle okul ve camiden şiirlerinde çok sık söz eder. Bir başka deyişle bunlar kimi zaman onun amacı, kimi zaman da en önemli malzemesi, aracı olarak şiirlerinde yer alır. Bu iki kurum sayesinde toplum gelişecek, yücelecek, ülke yükselecek, refaha kavuşacaktır.

Akif iyi, doğru, güzel ve olumlunun simgesi olarak gördüğü okul ve cami yanında iki kurumdan daha söz eder. Bunlar meyhane ve kahvedir. Kahve denince de aklına mahalle kahveleri gelmektedir. Bunlar tüm kötülüklerine ve zararlarına rağmen toplumun kurduğu, yaşattığı kurumlardır.

Akif diğer İki kurumun ne kadar yanmdaysa, bunların da o kadar Itarşısındadır. Bireye ve topluma karşı en büyük düşman bildiği bu i> kurumlardan nefret eder ve toplumda da onlara karşı nefret duygusu "u^uyandırmağa çalışır.

Bu yazının amacı Akifin düşman bellediği bu olumsuz kurumlara bakışı ve onlar karşısındaki tavrıdır. Şiirlerden önce *Meyhane* ele alınacak, *Mahalle Kahvesi* değerlendirilirken yeri geldikçe *Meyhane* İle karşılaştırmalar da yapılacaktır. Daha sonra İki şiirin genel karşılaştırılması yapılarak sonuca ulaşılabilecektir. Bu iki şiir biçim yönünden de benzerlikler gösterdiği için değerlendirmemiz yalnızca içerik açısından değil, aynı zamanda biçim açısından da olacaktır.

Meyhane:

Meyhane, Mehmet Akifin manzum hikaye biçiminde yazdığı şiirlerindedir. Manzum hikayeler Mehmet Akifin estetik kaygıyı ihmal etmediği, buna bağlı olarak da biçim yönünden kimi arayışlara gittiği şiirleridir. 130 dizelik bu şiirde aruzun iki ayrı kalıbını kullanmıştır. Baştaki 22 dize iki l l'lik biçiminde düzenlenmiştir. 11'ilklerde her dize birbiriyle kafiyelidir, l l'li iki bentten sonra gelen dizeler mesnevi tipinde kafiyelenmiştir. Bu, Mehmet Akifin sevdiği ve çok kullandığı bir kafiyeleniş biçimidir. Genelde şiirleri hacimli diyebileceğimiz özellikle olduğu için bu kafiyeleniş biçimi bir kolaylık da getirmektedir(V). *Meyhane* şiiri de 130 dizeye hacim açısından küçümsenemeyecek düzeydedir.

Bu şiirde biçim içerik ilişkisi üzerinde dikkatle durulmuştur. Vezinde iki kalıbın kullanılması yanında kafiyeleniş biçiminin gösterdiği özellik de bu dikkatin gereği ve sonucudur. Dizelerin kümelenişi için de aynı şeyi söylemek durumundayız. 11'tiklerde tasvir yapılmıştır. Tasvir, Mehmet Akifin en çok başvurduğu anlatım Ögelerinden biridir. Yalnız bu bentlerdeki tasvirler onun genel tasvir özelliklerini taşımazlar. Akifin tasvirlerinin değişmez ve genel -özellği gerçekçi olması, somut yanının ağır basmasıdır. Bu somutluk çoğu zaman görüntü^uyandırabilecek ölçüdedir. Bulentlerdeki tasvirler İse soyut özellikler gösterir. Çünkü bu tasvirler şairin kafasında meyhane hakkında uyanan düşüncelere ve oluşan birikime dayalıdır. Bu kısımda tasvirle anlatma içice girmiştir. Bu tasvirlerde kullandığı dil de yine Akifin genel özelliğinin tersine son derece ağır ve anlaşılmazdır.

Yine biçim özelliğine bağlı olarak birinci 11 'likte meyhane ikinci

İl'ikte oradaki insanın tasviri yapılır. Birinci bendi söylediklerimizi örneklendirmesi açısından buraya alıyoruz.

"Hurûşan bâd-ı süfliyyet derûnundan, kenarından;
Girîzan rûh-ı ulviyyet harîminden, civarından. Çıkar bin
nâle-i nevniûd hâk-i ra'ş'e-dârından, İner bin zulmet-i
makber fezâ-yı şeb-nisârından. Gelir feryâdlar ebkem
duran her seng-i zarından: Yıkılmış hânümanlar sanki
çıkılmış da mezarından, Dehân-ı hasret açmış rahnedâr
olmuş cidarından! Çöker bir dûd-ı matem titreyen
kandîl-i târından: Sönüp gitmiş ocaklar yükselir güya
gubârından! Giren bir kerre nadimdir hayât-ı
müsteârından; Çıkan âvâredir artık cihanın kâr ü
bârından. " (s.32)

Bu satırları birazcık açıklayıp, anlaşılır hale getirerek Akif in meyhaneyi nasıl bir yer olarak gördüğünü anlamakta yarar var. Buna göre meyhane sadece içinde değil kenarlarında bile aşağılık rüzgarının estiği bir mekandır. İyilik ve yücelik ruhu ise onun içinden ve çevresinden kaçışmaktadır. Zemininden ümitsizlik iniltileri çıkmakta, karanlık saçan havasından mezar karanlığı inmekte, dilsiz olmakla birlikte ağlayan taşlarından feryatlar gelmektedir. Yıkılan yuvalar, dağılan aileler mezarlarından çıkmış meyhanenin duvarlarındaki çatlaklarda hasret ağzları açmış inlemektedirler. Titrek ışığıyla karanlığı dağıtamayan kandilden ortalığa bir yas isi çökerken toprağından sönen ocaklar yükselmektedir.

Bu tasvirden sonra bendin son iki dizesinde insan unsuruna geçilir. Bu herhangi bir insan ya da genel olarak insandır. Kişileşmemiş, ad kazanmamıştır. Meyhaneye girmiş olan bu insan iğreti, düzensiz hayatından pişmanlık duyar. Çıkan ise iş güç kaygısından uzak avare biri haline gelmiştir. Var olan kimlik ve kişiliğini de yitirmiştir.

Birinci bendin son iki dizesinde meyhanedeki insanın maddi hayatı verilmiştir. Bu dizelerde, sefil, yaratma ve üretmeden uzak, dünya karşısında kayıtsız yitip giden bir insan tipiyle karşılaşırız. İkinci bentte bu insan biraz daha ayrıntılı olarak verilir. Bu ayrıntı onun psikolojik durumu dikkate alınmak suretiyle sağlanmıştır. Bu insan maddi yönden olduğu kadar manevi yönden de sefildir. Utanma duygusu, yüz suyu artık içkiler gibi yere dökülmüş, emel ve arzuları kırık kadeh gibi çöpe atılmış, ayaklar altında dolaşmaktadır. İnsanı insan yapan cevher ve ruh şarap dalgaları arasında boğulmuştur. Meyhanenin sakisi de müşterisine

benzemekte, o da çirkin yüzünde görünen melunluk ile meyhanenin olumsuz ortamını tamamlamaktadır. İyice ayyaş olan müşterileri, ne geçmiş ne de gelecek ilgilendirmektedir. Gençliklerinin en güzel dönemini ellerinden bırakmadıkları içkiyle zehirleyerek yaşamlarını tüketmektedirler. Solgun alnına üzüntü ve acılık çökmüş; suskun, l-taşlaşmış bakışlarında unutkanlık gözlenen bu varlığa insan demenin . imkanı yoktur. Çünkü onda insanı insan yapan hiçbir özellik, hiçbir kıymet kalmamıştır. Bu haliyle o tüm insanî değerlerinden soyulmuş, ruhunu yitirmiş bir bedendir. Ruhunu olmadığı gibi kişisel bir tarihi ve hayatı da yoktur.

Bu bentler içerisinde anlatılan, tasvir edilen meyhane ve insan değerlendirildiğinde nefret edilecek bir tablo ortaya çıkıyor. Akif in yapmak istediği de bu zaten. Böylesine olumsuz bir tablo ile halkta bu kurumlara karşı bir tepki oluşturmak istiyor. Bu tepkinin psikolojik ilk karşılığı da nefret duygusu uyandırmak oluyor. Akif, böyle kötülükleri barındıran bir mekanı bu denli kötü, çirkin, sefil, rezil tanıtarak insanların ondan kaçmasını sağlamak istiyor.

Akif buraya kadar olan kısımda üçüncü bir kişinin ağzından konuşuyor. Dışardan bir bakış açısıyla meyhaneyi tanıtıyor. Biçim açısından olduğu kadar dil ve üslup açısından da önemli değişiklik gösteren şiirin bundan sonraki kısmında,

"Canım sıkıldı dün akşam, sokak sokak gezdim; Sonunda
bir yere saptım ki, önce bilmezdim. " (s.32)

diyerek birinci kişili bir anlatıma geçip, kendini ortaya koyuyor. Arkasından da,

"Bitince bir sıra ev, sonra bir de vîrâne
Dikildi karşıma han kılıklı bir meyhâne:"(s.32-33)

dizeleriyle okuyucuyu meyhane ile burun buruna getiriyor. Sokaklarda dolaşmayı seven ve şiirlerinde sokakların tasvirine önemle yer veren Mehmet Akif, bu şiirinde bir sokak tasviri yapmaz. Sadece üç unsurdan • söz eder. Bir sıra ev, bir virane yer ve sonrasında gelen han kılıklı bir yapı. İşte bu yapı meyhanedir. Evlerin bittiği yerde başlayan viraneden sonra meyhanenin gelmesi Akif in meyhaneyi sokaktan ve toplumdan uzaklaştırma çabası olarak düşünülebilir. Meyhaneye han kılıklı sıfatını vermesi de, o yerin bakımsız, harap olduğunu gösterir. Bir viranenin yanına da ancak harabe yakışır. Meyhanenin dışı böyle olumsuz biçimde çizildikten sonra içine girilir. Sade ve somut bir tasvirle meyhanenin içi

yansıtılır:

"Basık tavanlı, karanlık, sefil bir dükkan;
İçinde bir masa, yâhud civar tabutluktan
Atılma çok ölü görmüş acıklı bir teneşir!
Yanında hurdası çıkmış bir eski püskü sedir.
Sakat, bacaksız on onbeş hasırlı iskemle,
Kırık dökük şişeler, bir de çinko tepsiyle
Beş on kadeh, iki üç testi... Sonra tezgâhlık
Eden yan üstüne devrilme kirli bir sandık.
Sönük sönük yanıyor rafta isli bir lamba...
Önünde bir küme: Fes, takke, hırka, salta, aba " (s.33)

Meyhanenin içi de dışı kadar sefildir. Sefil sözcüğünü Akif in kendisi kullanır. Bu tasvirdeki diğer sıfatlar da hep olumsuzdur. Sedir hurda ve eski püskü, iskemleler sakat ve bacaksız; şişeler kırık dökük, sandık kirli, lamba islidir. Peki ya havası nasıl? Hava da bu şiirin önemli unsurlarından biridir. Çünkü Akif ilk bentte bu hava üzerinde durmuştur. Orada karanlık, zulmet, ışsızlık, duman ve isten söz etmişti. Hatta aynı anlama gelen bu sözcükleri tekrarlamış ve anlatmak istediklerini - pekiştirmişti. Aynı sıfatları somut olarak yaptığı tasvirde yine tekrarlı olarak kullanır. Orada bir yas isli yayan kandil şimdi yerini lambaya bırakmıştır. Ortalığı tam aydınlatmayan lamba, isli bir zulmet yaymakta ve bu izbe mekana bir vahşet havasını ilave etmektedir. Bu vahşet sadece mekanın yarı karanlık olmasından kaynaklanmamaktadır. Mekana vahşeti katan öge, asıl oradaki insandır. Akif

"Kımıldanıp duruyorken, sefil bir sohbet
Bu isli zulmete vermekte büsbütün vahşet:" (s.33)

dizeleriyle bunu açıkça söyledikten sonra, bu sohbetten bir parça yansıtır. "-

Kuzum Dimitri, bu akşam biraz ziyâdece ver... -Ziyâde,
anladık amma ya içtiğin şişeler? -Çizersin..;

-Öyle mi? Lâkin silinmiyor çetele! -

Bakın tavan tebeşirden görünmez oldu...

-Hele!

-Bizim peşin paramız... Almadın mı dün kuruşu? -

Ayol, tükendi mezen... Bari koy biraz turşu. Arattı

kendini ustan... Dinince dinlensin! -Hasan be, sen de

nasıl nazlı nazlı söylersin! Nedir o türkü... Aman

başka yok mu? Hah, şöyle!

-Ömer, ne nazlanıyorsun? Biraz da sen söyle.
Nevazil olmuşum Ahmed, bırak, sesim yok hiç...¹

-Sesin mi yok? Açılır şimdi: Bir imam suyu iç! -
Yarın ne iştesin Osman?

-Ne işteyim...Burada!

-Dimitri çorbacı, doldur! Ne durmuşsun orada? -O
kim gelen?

-Baba Arif.

-Sakallı gel bakalım...

Yanaş.

-Selâmün aleyküm.

-Otur biraz çakalım...

-Dimitri, hey, parasız geldi sanma, işte para!

-Ey anladık a kuzum...

-Sar be yoldaşım cigara... -Aman

bizim Baba Arif susuz muşuz içiyor! -Onun bi dalgası

olmak gerek: Tünel geçiyor. -Moruk, kaçınıcı kadeh?

Şimdicek sızarsın ha! -Sızarsa mis gibi yer, yatmamış adam
değil a. " (s.33-34)

Şiirin ilk iki bendinde kişilik ve ad kazanmayan insan burada z kazanır; Ömer, Hasan, Dimitri olur. Ancak bunların kişilikleri birbirini aynıdır. Başta belirtildiği gibi işsiz güçsüz, emelsizdirler. Aynı alışkanlı la buraya devam edip ömür tüketmektedirler. Utanma, haya duyguların olmadığını, varsa da kalmadığını konuşmalarından anlıyoruz. Bu konu malarda büyüğe saygı, küçüğe sevgi ve şefkatin izine rastlanmıyor. Aral rındaki sohbetin aynı minval üzerinde dönmesi buradaki hayatın ^ gündemin hemen hemen hiç değişmeyeceğine işaret ediyor. İşte Akif derdi de budur. Yıkılması gereken bu kurum hala ayakta ve kendisi y rinde kalıp aileyi yıkmaktadır.

Şiirin kalan kısmında Akif, sözü bu noktaya getirir. Buraya kad olan kısımda meyhanenin yıkıcılığı üzerinde durulur. Şiirin temasının t ucu budur. Asıl önemlisi diğer ucudur ki burada aile vardır. Meyhane l ailenin yıkılmasına neden olur. Ailenin reisi de bu meyhanen müdavimleri arasına katılmış gece gündüz içmektedir. Adam sade içmekle kalmayıp aynı zamanda kumar da oynamaktadır. Evini tamamı unutmuştur. Çaresiz kalan kadın toplumun tüm kurumlarınca ^ değerlerince kendisine yasaklanmış olan bu sefil mekana gelir. Ama kocasını eve döndürmektir. Kadın oradaki insanlara yuvaların

geçmişini, halini, geleceğini az sözle ama hiçbir şeyi atlamadan anlatır. Şiiri şiir yapan bu kısımdır. Bu üçüncü bölümle şiir biter. Önceki iki bölüm aslında birbirinin tekrarıdır. Birinci bölümde de ikinci bölümde de aslında meyhane ve oradaki insanın tasviri yapılmıştır. Tasvir ise sanatta ancak bir araç olabilir. Şiiri şiir ve manzum hikaye yapan bu son kısımda kadın, oradaki insanların kendine yardım edeceğini ummaktadır. Ancak bu sefil insanlar yardım yerine yangına körükle giderler. Onların tahrikleriyle bilincini ve ruhunu yitirmiş olan koca karısını boşar.

Akif in bu şiirde dikkati çekmek istediği iki nokta vardır: Biri aile kutsaldır ve mutlaka korunmalı saygı gösterilmeli, diğeri ailenin düşmanının meyhane olduğu düşüncesidir.

Mahalle Kahvesi:

Mehmet Akif in aile ve toplum düşmanı olarak gördüğü ikinci kurum "mahalle kahvesi"dir. Meyhane gibi kahve için de aynı adı taşıyan bir şiir yazar. Girişte belirttiğimiz gibi Akif, yararlı, iyi kurumlar olarak gördüğü okul ve camiden birçok şiirinde söz etmesine karşılık onlar hakkında müstakil bir şiir yazmamıştır. Ama zararlı kurumların her ikisi için de müstakil birer şiir yazar.

Meyhanenin zararı herkes tarafından daha kolay anlaşılabilir. Çünkü ortamın getirdiği birtakım olumsuzluklar yanında içilen maddelerin insan üzerinde yarattığı olumsuzluklar var. İçki doğrudan doğruya insanın fizyolojisini etkiliyor. Belli bir süreç içinde de değişik boyutlarda olmak kaydıyla insanın sağlığını bozuyor. Buna karşılık kahvehanelerin durumu biraz farklı. Toplum bu kurumu meyhaneden daha kolay kabul edebiliyor. Kahvehanelerin ilk çıkışları göz önüne getirilirse toplumun onu niçin benimsediği anlaşılabilir. Osmanlı ülkesinde ilk kahvehaneler camilerin yanında açılmış ve sosyal işlevleri olan imaret kahveleridir(10). Namaz vakitleri arasındaki boşluğu insanlar kahvehanelerde doldurmuş, küçük kulübeler biçiminde olan bu yerlerde çay içip sohbet etmişlerdir. Bunların bir kısmı daha sonra kıraathane şekline dönüşmüş, buralarda akşamla yatsı arasında hamzaname türünden kitaplar okunmuştur.

Semai kahvelerinin kuruluşları ise daha sonraları olmuştur. Bunların sahipleri sanatçı ya da sanatçı ruhlu kişiler olduğundan buralarda edebiyatın da yeri olmuştur. Bunların sahiplerinin bir kısmı da yeniçeri ağalarıydı; kahveleri kendi ortalarını temsil etmekte ve yeniçerilerin toplanmasını sağlamaktaydı. Mehmet Akif in tasvir ettiği

kahve ile semai kahvelerinin benzeyen ve ayrılan yanları vardı(9). Mahalle kahvelerine mahallenin yaşlıları, itibarlı kişileri de giderdi. Bu kahvelerde mahallenin sorunları görüşüldüğü gibi kimi işleri de halledilirdi. Her kahvenin kendine göre bir adabı, usûl ve erkânı vardı. Daha az sayıda olan kıraathanelerde ise çay içilip, sohbet edilir; gazete, dergi ve kitap okunurdu. Tanzimattan sonra açılan Beyoğlu kahvehanelerinin havası ise başkaydı. Burada onlardan söz etmeyeceğiz(10). Çünkü o kahveler Osmanlı toplumunun geniş bir bölümünü temsil etmiyordu.

Bu bilgiler açıkça gösterir ki kahvehaneler Osmanlı'da sosyal ve toplumsal hayatın önemli kurumlarından biri olmuştur. Yine bu bilgiler ışığında esrarkeş kahveleri dışındaki (Oralara batakhane demek daha uygun olur) kahvelere hoşgörü ile bakılması normal görülebilir. Ama kahvehaneler bu halleriyle kalmadılar ve süratle yozlaştılar. İşte Mehmet Akif zaman içinde yozlaşan kahvelerin düşmanı oldu. Kahve denildiği zaman onun aklına insanları uyuşturan, bedenlerini çürüten, ruhlarını sefil eden bir mekan gelmektedir. Onun gözünde kahve bir batakhanedir. Osmanlı toplumunda bu tür batakhaneler de mevcuttu(11). Nitekim *Berlin Hatırlarında* arkadaşının "Biraz da kahveye çıksak..." teklifi onu titrerir. Çünkü kahve denince aklına bizim "mahalle kahveleri" gelmektedir. Kahveye gidince oranın bizim kahvelerimize hiç benzemediğini görür. Gördükleri karşısında da hayretler içinde kalır. Görkemli yapıları, mükemmel dekoru, temizliği, kadın-erkek, çoluk-çocuk bir arada oturulması, içindeki insanların temiz ve yüksek kültürlü oluşları ile bu kahvelere hayran olur. Bizim kahvelerimizde her şey burada gördüklerinin tersidir. Çünkü mahalle kahveleri pislik yuvalarıdır. İnsanları ise maddeten ve manen sefildirler. Akif e göre bu kurumların derhal kaldırılmaları gerekmektedir.

Mehmet Akif aslında *Meyhane* ve *Mahalle Kahvesi* şiirlerinde aynı temayı işler. O da bu kurumların toplum için zararlı oluşları ve özellikle toplumun çekirdeği olarak gördüğü aileyi yıkmalarıdır. İnsan, saadeti buralarda değil evinde aramalıdır. Bu şiirinde de *Meyhane*'ye benzeyen bir yan vardır. Orada meyhane hakkındaki olumsuz düşüncelerini, tasvir özelliği taşıyan bir üslupla aktarmıştı. Meyhaneyi tasvir etmiş ve meyhane karşısındaki tavrını ortaya koymuştu. Bunu üçüncü kişi ağzından yapmıştı. *Mahalle Kahvesi'nde* de anlatımını üçüncü kişi ağzından yapar. İlk söyledikleri şunlar olur:

"Dilenci şekline girmiş bu sinsi caniler,

Bu, gündüzün bile yol vermeyen, haramiler,
 Adımda bir, dikilir, azminin, gelir, önüne...
 Zavallı yolcunun artık kıyar bütün gününe!
 Evet, dilenci sanır seyr eden kıyafetini;
 Fakat bir onluğa âgûş açan sefaletini,
 Görüp de rikkate şayan, biraz sokulsa, hemen,
 Vurur şikârını tâ kalbinin samîminden! "(s. 103)

Görüldüğü gibi şiirin ilk kısmında yine kahve hakkındaki düşünceleri yer alıyor. Burada bazı benzetmeler yapıyor. Kişileştirmeye de başvurarak kahveyi dilenciye benzetiyor. Sonra cani, harami diyor. Dilenci ile sefalet, harami ile yol kesme ilişkisini kuruyor. İşi yol kesmede bırakmıyor cinayete kadar vardırıyor. İnsanı işinden gücünden alıp, yolundan koyduğu için kıymak fiilini kullanıyor. Frengiden daha tehlikeli bulduğu, ülke için yüz karası gördüğü hatta ülkeyle sınırlamayıp tüm Doğu'nun en kanlı yarası olarak nitelediği bu kuruma büyük bir nefretle bakıyor. Ve daha şiirinin başında,

"Mahalle kahvesi hala niçin kapanmamalı?

Kapansın elverir artık bu perde pek kanlı! "(s. 102) -
 dizeleriyle haykırır. Arkasından,

"Hayatımızda gediktir "gedikli" nâmıyla,

Açık durur koca bir kavmin ihtimamiyle! " (s. 103)

demek suretiyle açık bir biçimde toplumdan şikayetçi olur. Tarihinde övünülecek pek çok kurum oluşturmuş bir toplumun mirasçılarının bu kurumlara sahip çıkmayıp kızgındır. İyi kurumlara sahip çıkılmayıp, tam tersine kötü kurumlara sahip çıkıldığı için kızgınlığı daha da artmakta öfkeye dönüşmektedir.

Mehmet Akif bundan sonraki satırlarında bir kez daha kahveyi katil olarak niteler. Bu kez o tüm Doğu'nun katilidir. Üzerine ölü toprağı serpilmiş, zavallı ümmet o çukurda ölmeden gömülmede ruhunu, idrakini yitirmektedir. Akif üç beyitle kahvehaneyi ve oradaki havayı yansıtır.

"Muhit-i levsine dolmuş ki öyle manzaralar

Girince nûr-ı nazar simsiyah olur da çıkar!

Yatar zemîn-i sefilinde en keşif eşbâh,

Yüzer havâ-yı sakilinde en habîs ervah.

Dehan-ı lâ'nete benzer yarıklarıyla tavan,

Kusar içinde neler varsa hatratından! " (s. 102-3)

Bu tasvir *Meyhane'deki* ilk tasvire benziyor. Onun gibi ağır bir dil

kullanılması yanında yine mekanın pisliğinden, sefilliğinden, karanlığından, havasının ağır ve bunaltıcı oluşundan, duvarların lanet içeren yarıklarından söz edilir. *Meyhane* şiirindeki yarıklardan yıkılmış yuvaların iniltisi gelmekteydi. Burada ise yarıklar bazı hatıralar kuzmaktadır. Akif, bu hatıra kısmında bizi geçmişe götürür ve ecdadımızın neler yaptığını anlatır. Tarihimizde bir tek "kahvehane" dışında yapılan her kurum güzel, hayırlı ve olumludur. Ancak bugünkü nesil hastane, imaret, kanal, köprü, sebil, çeşmeler gibi kurum ve yapıları yıkmış, viraneye çevirmiş, yok etmiş; onların yerine birer birer kahvehaneler yapmıştır. İşte bu aymazlık nedeniyle Akif toplumu karşısında ümitsizliğe düşer. İronik bir tavırla onları iğneleyip uyandırmaya çalışır. Bu arada meyhane ve mahalle kahvesi yerine aile hayatını koymak suretiyle bir alternatif sunar. Bu alternatif aynı zamanda şiirin temasını oluşturur. Meyhane ve mahalle kahvesi toplumun kanayan yarasıdır. Bu yaranın iyileştirilmesi erkeklerin evlerine bağlanmaları ile sağlanacaktır. Bu nedenle aile hayatı en büyük saadet olarak gösterilir.

"Hayât-ı aile" isminde bir ma'îşet var;
Sa'âdet ancak odur... Dense hangimiz anlar?
Hayât-ı aile dünyâda en safâlı hayât,
Fakat o alemi bizler tanır mıyız heyhat!
Sabahleyin dolaşıp bir kazanca hizmetle;
Evinde akşam olursan kemâl-i izzetle;
Karı, çocukların, annen, baban, kimin varsa,
Dolaşsalar; seni kat kat bu hâleler sarsa;
Sarây-ı cenneti yurdunda görsen olmaz mı?
İçinde his taşıyan kalb için bu zevk az mı?
Karı nedîme-i ruhun; çocukların ruhun;
Anan, baban birer âgûş-i ilticâ-yı masun.
Sıkıldın öyle mi! Lâkin, biraz alışsan eğer,
Feza kadar sana vâsi¹ gelir bu dar çember.
Ne var şu kahvede bilmem ki sığmıyorsun eve?
Gelin de bir bakalım...Buyrun işte bir kahve:" (s.103-104)

Aile hayatının önce dar ve sıkıntılı geleceğini, ancak biraz alışıldığında anne, baba, eş, çocuklar ve başka yakınlarından oluşan kadrosu ile zenginlik ve genişlik kazanacağını söyleyen Akif, evine sığamayıp kahveye gidenleri neyin oraya çektiğini anlayamaz. Çünkü ona göre kahve, mekan ve insan kadrosuyla imrenilecek değil, iğrenilecek bir yerdir. İğrenç bulduğu mekanın ayrıntılı bir tasvirini yapar.

Bu tasvir tıpkı *Meyhane'nin* ikinci bölümündeki gibi açık, sade ve somut bir tasvirdir. *Mahalle Kahvesi'ndeki* bu tasvirin *Meyhane'* dekinden farkı epeyce geniş tutulmuş olmasıdır.

Meyhane'de 14 dizeyle sınırlı kalan tasvir *Mahalle Kahvesi'nde* 64 dizeye yükselir. Burada da tıpkı *Meyhane'de* olduğu gibi önce binanın önünden söz edilir. Kapının çamuru, üstünde yer alan deliği ve önündeki pis eşliğinden bahsedildikten sonra içeri geçilir. Zemin de kapı gibi pistir. Öyleki yerin taş döşemesinin cinsi fark edilmemektedir. Akif bu konuda emin konuşmaz ve döşemenin malta olduğunu "-malta imiş" ifadesini kullanarak belirtir. Tavan, duvar, ocak ile mekanın genel görünümü tamamlanır. Sıra sağda solda görünen eşyalara gelmiştir. Onlar da şu şekilde tanıtılır:

"Dikilmiş ortaya boynundan üstü az koyu al, Vücûdu kapkara, leylek bacaklı bir mangal. Şu var ki bilmeyen insan görürse birden eğer, "Balıkçılın kara saçtan yapılma heykeli!" der. Kenarda, peykelerin alt başında bir kirli Tomar sürükleniyor, bir yatak besbelli: Çekilmiş üstüne yağmurluğumsu bir pırtı, Zavallının, güveden, lîme lîme hep sırtı. Kurur bu örtünün üstünde yağlı bir mendil; Ki "bir tependen inersem!" diyen hasır zenbil; Onun hizasına gelmez mi, bir döner şöyle; Sicimle kulpuna ilmikli çifte mestiyle! " (s. 104)

Kahve kapısının önünde ve içerdeki görüntüde hakim olan öge pislik ve eskiliktir. Hatırlanacağı gibi meyhanenin de dışı harap, içindeki her şey de pis ve eskiydi. *Meyhane* şiirinde ana hatlarıyla yapılan tasvir 14 dizede tamamlanmıştı.

Mahalle Kahvesinde ise tasvir duvardaki dolabın içindekilerden bahsedilerek genişletilmiştir. Bu dolapta sülük kavanozları, kan almak için kullanılan boynuzlar, kerpeten, usturalar ve havlular bulunmaktadır. Bu tür dolaplar hemen hemen Türk kahvelerinin hepsinde vardır. Çünkü bu kahveler aynı zamanda hem bir berber hem de bir dişçi dükkanıdır. Yerli ve yabancı yazarların Türklerden bahseden eserlerinde kahvelerin bu özellikte çizildiği dikkati çeker. Şiirde kahveyle ilgili tasvir henüz tamamlanmamıştır. Sırada duvarlardaki eşyalar vardır.

"Duvarda türlü resimler: Alındı Çamlıbeli,

Kaçırmış Ayvaz'ı ağlar Koroğlu rahmetli!
Arab Üzengi'ye çalmış şah İsmail gürzü;
Ağaçta bağlı duran kızda işte şimdi gözü.

Bakındı bak Hacı Bektaş'a: Deh demiş duvara!
Resim bitince gelir şüphesiz ki beyte sıra.
Birer birer oku sonra mümkünse, ma'na ver...
Hayır, hülâsası kâfi, yekûnu ömre sürer:
Bedâhaten kusulan herze-pâreler ki düşün,
Epey zaman daha lâzımdı herze olmak için! " (s. 105)

Resimler ve beyitler hemen hemen her semai kahvesinin duvarlarında rastlanan cinsten ve dönemin kültürünün bir ürünüdür. Akif in bunları beğenmediği görülüyor. Burası bir kahve olduğuna göre tabloya elbette oradaki oyun araçlarının tasviriyle devam edilecektir. Bu kısımda da yine iğrendiren bir pislik ve kirliliğe dikkat çekilir.

"Oturmadan içi yağ bağlamış bodur masanın,
Yayılmış üstüne birçok kağıt ki, oynayanın,
Elinde yağlı meşin zanneder görünce adam.
Ya tavlının kiri? Kaabil değildir anlatamam.
Harîta-vâri açılmış en orta yerde dama;
Beyaz mı taşları, yâhud siyah mı hiç sorma!
Hutûtu: Gayr-i muayyen hududu memleketin:
Nazarda haylice idman gerek ki farketisin!
Deliklerindeki pislik lebâbeb olsa, yine,
Bakınca bunlara gayet temiz kalır domine.
Delikli çekmece var ha! Demirbaş eşyadan;
Yanında bir de kulaksız tekir... Unutma aman!." (s.106)

Son beyitte ifade edildiği gibi kahvede demirbaş cinsinden anlatılacak bir eşya kalmamıştır. Canlı dekor sayabileceğimiz tekir ile tablo tamamlanır. *Meyhane'de* olduğu gibi şimdi sıra oradaki insanlara gelmiştir. Mehmet Akif insanları anlatma ya da tasvir yoluna pek fazla gitmez. Daha çok onları eylemleri içinde bize gösterir. Göstermiş oldukları tepkiler ve aralarında geçen konuşmalar aracılığıyla onları tanır ve haklarında bilgi sahibi oluruz. Okuru önce kağıt oynayanların arasına götürür ve onların oyunla ilgili konuşmalarını verir.

Bunlar, içinde küfür, argo unsurları barındıran sefil ve seviyesiz sözlerdir. Seyredenler arasından ve başka masalarda oturanlardan söze karışanlar olur. Konuşmalar ağız dalaşı biçiminde sürdürülür. Bu dalaş

içinde söz sınırlı da olsa çocuğun eğitimine getirilir. Arada dama oynayanlara da bir göz attıktan sonra medrese ile yeni okulları karşılaştıran müşterilere kulak verilir. Sosyal ve toplumsal konular konuşuluyormuş gibi görünse de tüm konuşmaların ortak noktası seviyesizliktir. Kahveye devam eden insanlar tüm insanî değerleri yitirmiş, ruhen olduğu kadar maddeten de sefil insanlardır.

"Seyirciler mütefekkir, güzide bir tabaka;
Düşünmelerdeki şiveyse büsbütün başka;
Kiminde el filân asla karışmıyorken işe,
Kiminde durmadan işler benân-ı endîşe!
Al işte: "Beyne burundan gerek, demiş de hulul"
Taharriyât-ı arnikayla muttasıl meşgul!
Mühendis olmalı mutlak şu ak sakallı adam:
Zemîne dâire şeklinde yaydı bir balgam;
Abanmış olduğu yamru yumru değnekle,
Mümâslar çekerek soktu belki yüz şekle " (s. 108)

Mehmet Akif bu sefaleti böyle ironik biçimde aktardıktan sonra onların iç dünyaları hakkında şu yargıya varır:

"Ayak teriyle cilalanma tahta peykelere, Külâhlı, fesli
dizilmiş yığın yığın çehre: Nasîb-i fikr ü zekâdan birinde
yok gölge; Duyulmamış bu beyinlerde his denen meleke!
" (s. 108)

Akif in belirttiğine göre bu insanların zeka, idrak ve his melekeleri körülenmiştir. Bu yüzden onlar kişilik ve kimlik sahibi bireyler değil, aynı biçimde hareket eden bir yığın, sürünün elemanıdır. Bu elemanlar arasında geçen son konuşma dikkatleri yeniden temaya yöneltir. Tema şiirin ortalarında aile hayatına övgü biçiminde ifadesini bulmuştu. Mutlu yuva bırakılıp kahvenin pis havasında zehirlenmeyi Akif anlamıyordu. Şu konuşmalar ise kahvedekilerin düşüncelerinin Akif gibi olmadığını yansıtıyor.

"-Hasan, bizim yeni damat ne oldu anlamadık,
-Görünmüyor?

-Karı koy vermiyor: Herif kılıbık.

-Evinde çan çan eden erkeğin de aklına şaş...

Laf anlamaz dişi mahlûku, durma sen uğraş.

-Kim uğraşır a babam, bunca yıllık ehlim iken,

Adam hesabına koymam bizim köroğlunu ben. "(s 109-110)

Konuşmalar bu minval üzerine uzar gider. Ama Akif bunları

aktarmaz, koyduğu sıra noktalardan sonra gözü tavandaki yuvaya bağlılığın simgesi olan kırlangıçlara takılır. Oradaki "dişi erkek çalışan yavrulu kırlangıçlar" , "sizin yuvanız yok mu?" dercesine kahvedekilere bakmaktadırlar. Böylelikle Akif şiirinin sonunda mesajını kırlangıçlar aracılığıyla verir.

Karşılaştırma ve Sonuç:

Mehmet Akif Ersoy, toplumcu ve halkçı yönüyle ön plana çıkmıştır. Son şiirleri nedeniyle gösterilen şaşkınlık karşısında bireysel şiirler yazmayı, kendi duygularını şiire dökmeyi her zaman düşündüğünü belirten Mehmet Akif toplumun içinde bulunduğu koşullar ve ihtiyaçlar nedeniyle bunu çok az yapabilmiş ve aynı koşullara bağlı olarak sanatını toplumun hizmetine adamıştır. Toplum kötülüklerden kurtarmayı görev bilen Akif, toplum için büyük tehlike olarak gördüğü iki kurumu müstakil iki şiirle değerlendirir. Bu iki şiir birçok yönden büyük benzerlikler gösterir. *Mahalle Kahvesi* adlı şiiri değerlendirirken bu benzerliklerden söz etmiştik. Burada toplu olarak bir karşılaştırmaya giderek benzerlikleri bir kez daha dikkatlere sunmak istiyoruz.

Her iki şiir içerik, biçim, dil ve üslup açılarından ortaklıklar gösterir. Her iki şiirde de işlenen tema birbirinin aynısıdır. Bu tema, aile hayatının dünyada en mutlu, en huzurlu hayat olduğu ve ailenin mutlaka korunması, bu kuruma büyük bir saygı ile yaklaşılması gerekliliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile teması işlenirken kadının yeri ve durumu da ortaya konulur. Aile kurumuna zarar veren meyhane ve kahve, erkeklerin gittiği kurumlar oldukları için, aileyi, aile saadetini yıkan kişi ya da taraf olarak erkekler görülür. Akifin şiirinde daima hatalı ve suçlu olan erkeklerdir. Kadın, çocuk ve ihtiyarlar her zaman için suçsuz ve günahsızdırlar. Bunun nedeni de onların olayları etkileme güçlerinin olmayışıdır. Çünkü toplumsal koşullar buna olanak tanımazlar. Hatırlanacağı üzere Osmanlı toplumunda erkek aktif, kadın ise pasiftir. Çocuk ve ihtiyarlar ise cinsleri erkek bile olsa yaş itibarıyla aktif olma özelliğini taşımazlar.

Mahalle Kahvesinde aile konusundaki düşünceler çok açık olarak Akifin dilinden verilir. Buna ek olarak şiirin sonunda kahvedeki müşterilerin konuşmaları aracılığıyla tema bir kez daha vurgulanır. Arkadaşlarından birisinin evlendikten sonra kahveye gelmemesi onları üzmüştür. Tabii bu onların değerlendirmesidir. Oysa Hasan doğru olanı ve şairin de destekleyip örnek gösterdiğini yapmaktadır. Sıcak bir yuvaya kavuştuğu için bu zararlı mekanı terketmiştir. Oysa kahvedekiler bu

hayatı, karı dırdırı ve evde oturmanın sıkıcılığı nedeniyle çekilmez bulmaktadırlar.

Meyhane şiirinde Akif kendi düşüncesini açık olarak söylemez. *Meyhane'de* kocasını aramaya gelen bir kadının anlattıkları aracılığıyla tema ortaya konulur. Adam kahveye dadandığı için evini (annesi, eşi, oğlu ve kızını) terketmiştir. Kadın kocasını evine götürmek için meyhaneye gelmiştir. Aile hayatlarını evliliklerinin ilk gününden başlayarak anlatır. Buna göre evlilik öncesi kadının babası tüm ihtiyaçlarını karşılamıştır. İki de çocukları olmuştur. Bu mutluluk adamın meyhaneye dadanmasıyla biter. Adam işi gücü bıraktığından kadın tahta silmeye çamaşıra giderek evini geçindirmeye çalışır. Öğretmenine para götürmediği için oğlu okuldan kovulmuş, babasının sarhoşluğundan dolayı gelinlik kızı neredeyse evde kalmıştır. Maddî manevî büyük sıkıntılar içinde olduklarını söyleyen kadın kocasının eve dönmesi yolunda ordaki insanların kendisini destekleyeceğini zanneder. Oysa onlar kadından yana olmazlar. Tam tersine tahrik edici konuşmalarla zaten içkiden bilincini kaybetmiş olan kocaya kadını boşatırlar. Burada dramatik bir gelişmeyle ailenin yıkılışı verilir. *Mahalle Kahvesinde* sonuç ailenin yıkılması noktasına getirilmemiştir. Ancak bilinmelidir ki bu kurum da önünde sonunda aileyi yıkacaktır. Akif e bu şiiri yazdıran da zaten bu kaygıdır.

Şiirler biçim açısından da birbirlerine benzerler. Bir kere her ikisi de manzum hikaye tarzında yazılmışlardır. Her iki şiirde de iki ayrı aruz kalıbı kullanılmıştır. *Meyhane'mn* ilk 22 dizesinden sonraki bölümü ile *Mahalle Kahvesinin* tamamı mesnevi biçiminde kafiyelenmiştir.

Meyhane'nin ilk 22 dizesi 11 'ejtli iki bent halindedir. Burası şiirin birinci kısmını oluşturur. Bu kısımda Akifin meyhane hakkındaki düşünceleri yer alır. Bu kısım bir yanıyla bir anlatma, bir yanıyla da tasvir özelliği taşır. Buradaki tasvir somut değil, Akifin meyhane üzerine düşüncelerini içeren soyut olarak nitelenebilecek bir tasvirdir.

Mahalle Kahvesi iki bölümlük bir şiirdir. *Meyhane'deki* bölünme biçim ve öze dayanan bir bölünmeydi. Buradaki bölünme ise biçime değil öze bağlıdır. Şiirin ilk bölümünde *Meyhane'de* olduğu gibi Akifin kahve konusundaki görüşleri yer alır. Bu kısım *Meyhane'ye* göre genişlemiştir. Bu kısımda mekan olarak kahvenin ve içindeki insanların tasvirleri ile kahvehane üzerine Akifin görüşleri yer alır. Burada tarihimize de uzanılarak atalarımızın oluşturduğu kurumlar, bunlar içinde kahvenin yeri ve mirasçıları olarak Türk toplumunun bu kurumlar karşısındaki tavrı

anlatılır. Bu nedenle *Mahalle Kahvesinin* ilk kısmı genişler ve 66 dizeye çıkar. *Meyhane'de* ilk kısım 22 dizeydi. *Meyhane'de* 22 dizede söylenenler burada genişlik kazandırılarak 66 dizede söylenmiştir. Temel olarak söylenenler arasında fazla fark yoktur.

Her iki şiirin bundan sonraki kısımları tasvirle devam eder. Şair *Meyhane'de*,

"Canım sıkıldı dün akşam sokak sokak gezdim;
Sonunda bir yere saptım ki önce bilmezdim. Bitince
bir sıra ev, sonra bir de vîrâne, Dikildi karşıma bir
han kılıklı meyhane:" (s.33-34)

Mahalle Kahvesi' nde,

"Ne var şu kahvede bilmem ki sığmıyorsun eve?
Gelin de bir bakalım...Buyrun işte bir kahve: " (s.104)

demek suretiyle okuru tanıtmak istediği mekanların kapısına getirir. Her - iki şiir bundan sonra tasvir ve konuşmalarla devam eder. Bu tasvirler ve konuşmalar şiirlerin hacimleriyle orantılıdır. *Meyhane* 130, *Mahalle Kahvesi* ise 234 dizeden oluşmuştu. Buna uygun olarak *Meyhane'deki* tasvir 12, *Mahalle Kahvesindeki* ise 64 dizedir. *Meyhane'de* dükkanın sefilliği söylendikten sonra sedir, iskemle, tepsi kadeh gibi dükkanda görülen eşyalardan söz edilir. *Mahalle Kahvesinde*, de aynı sıra izlenir. Dükkanın kapısından içeri girildikten sonra ilk göze çarpan ve orta yerde olan eşyalardan söz edilir. Bu kısım dolabın içindekiler ve duvardaki resimlerin tasviriyle genişletilmiştir. *Mahalle Kahvesinde Meyhane'ye* kıyasla çok ayrıntılı bir tasvirle karşılaşırız.

Şiirlerin ilk kısımlarında karşılaştığımız tasvirler aynı zamanda Akif in düşüncelerini içerir. Bu tasvirler arasında benzerlikler vardır. Bu benzerliği görmek için *Mahalle Kahvesinden* bir parça alalım.

"Muhît-i levsine dolmuş ki öyle manzaralar:
Girince nûr-i nazar simsiyah olur da çıkar!
Yatar zemîn-i sefilinde en kesif eşbâh,
Yüzer havâ-yı sakilinde en habis ervah.
Dehân-ı lâ'nete benzer yarıklarıyla tavan,
Kusar içinde neler varsa hatıratından ! " (s. 102-103)

Burada dikkati çeken çevrenin kirliliği, ortamın karanlık oluşu, zeminin sefilliği, insanların ruhsuzluğu, havanın ağırlığıdır. Görüldüğu gibi ruh bunaltan, insanı hayattan, aydınlıktan kopartan bir ortam vardır. Yazımızın başlarında *Meyhane'den* aldığımız kısım incelendiğinde orada

da içinde aşağılık rüzgarı estiği, iyi ruhların kaçıştığı, zemininden ümitsizlik iniltileri geldiği, havasında ölüm karanlığı olduğu, duvardaki yarıklardan yıkılan yuvaların feryatları geldiğinin anlatıldığı görülür. Bu karşılaştırma da gösteriyor ki arada büyük bir benzerlik vardır.

Benzerlik daha sonra yapılan iç mekanların somut tasvirlerinde de dikkati çeker. Bu tasvirlerde kapıdan içeri girilip şöyle bir göz atıldığında ilk görülenlerden söz edilir. Örneğin *Meyhane'de* görülen, teneşirden yapılmış masa, bacaksız iskemle, kırık dökük şişeler, çinko tepsi, tezgah niyetine kullanılan yan çevrilmiş kirli bir sandıktan oluşan birkaç eşyadır. Burada özellikle sıfatlara dikkat etmek gerekir. Hemen hepsi olumsuz anlam katarak tamlamalar yapmışlardır. Mekanın zeminindeki ve havasındaki kirlilik eşyalarda da aynıyla mevcuttur. Onlar hem kirli, hem kusurludur. Mekan ve orada gün geçirenler düşünülerek, özel olarak alınmış hiçbir eşya yoktur.

Mahalle Kahvesindeki mekan tasvirinde de aynı durumla karşılaşırız. Kahvenin kapısında insanı karşılayan pislik ve eskiliktir. Üzeri delik olan kapı aynı zamanda çamurludur. Önündeki eşğin tahta mı toprak mı olduğu da belli değildir. Kuka renginde olan tavan isten ve tütünden maun rengini almıştır. *Meyhane'de* dükkanın basık tavanlı olduğunu belirten dizeden sonra hemen eş/alar sayılmıştı. *Mahalle Kahvesi'nde* ise iç mekanı genel olarak tasvir eden dizelerin sayısı 10'a çıkar. Sıra eşyalara gelince ortadaki kara bacaklı mangal, peykelerin yanında sürüklenen kirli bir tomara benzetilmiş yatak ile üzerindeki yağlı pırtı, onun üzerine kurusun diye serilmiş yağlı mendil ve hasır sepetten söz edilir. Burada da hakim olan şey kir ve pisliktir. Tiksindirici bir görüntü ile karşılaşılır. İnsan dışındaki tek canlı olan tekir cinsi kedi bile kulaksız çizilmek suretiyle bu ortama katkı sağlanır. Mekan, içindeki eşyalar ve hatta canlılar, hepsi, hepsi kusurludur.

Mahalle Kahvesi'nde içeriğinin tasvirinin geniş tutulduğunu belirtmiştik. Bu genişlik dolabın içindekiler ve duvardaki resim ve beyitlerin tasviriyle sağlanır. Bu arada tavla, domino, kağıt gibi oyun araçlarından da bahsedilir. Kağıtlar yağlı meşine dönmüş, dominonun delikleri pislikle dolmuş, tavla taşlarının beyazı ile siyahı arasında fark kalmamış, tavla kapılarının sınırları kirden görünmez olduğundan birbirine karışmıştır.

Mekanın tasviri tamamlandıktan sonra sıra insanlara gelir. İnsanlar tasvir edilerek tanıtılmazlar. Daha önce de söylediğimiz gibi bunların bireysel kimlikleri yoktur. *Meyhane'de*,

"Sönük sönük yanıyor rafta isli bir lamba... Önünde
bir küme: Fes, takke, hırka, salta, aba Kımıldanıp
duruyorken, sefil bir sohbet, " (s.33)

Mahalle Kahvesinde ise,

"Ayak teriyle cilalanma tahta peykelere,
Külahlı, fesli dizilmiş yığın yığın çehre: " (s. 108)

dizeleri de gösteriyor ki Akif bunları bir yığın gibi görüyor. Kimlik ve kişilik sahibi görmediğinden eşyalarla ilgi kurarak onları tanımlıyor. Bu nedenle Ahmet, Mehmet vs. yerine fes, takke, hırka diyerek onları eşyalaştırıyor. Bu insanlar da bu mekanlardaki her şey gibi sefildirler. Kendileri sefil oldukları gibi konuşmaları da sefildir. Konuştukları çok ciddi sayılacak konular bile hemen bayağı bir seviyeye düşürülür. **Meyhane'deki** konuşmalarda para ön planda tutulur. Veresiye içki verip vermeme konusunda müşteri ile meyhaneci ağız dalaşı yaparlar. Küçükler ihtiyarlara hitap ederken sakallı, moruk, çorbacı gibi ad ve sıfatlarla seslenirler. Bu da gösteriyor ki yaş farkı kalmamış, aradaki mesafe kapanmış, samimiyetin yol açtığı senli benlilik yerini laubaliliğe bırakmıştır. Bu, sevgi ve saygının bitmesi anlamına gelmektedir. Meyhanedeki insanlar hakaret sayılacak seslenmelere ek olarak birbirleriyle devamlı surette argo konuşurlar. **Meyhane'dz** yer alan kısa diyalogda çakmak, dalgası olmak, tünel geçmek, sızmak, dinince dinlenmek, imam suyu gibi argo sözcük ve deyimler geçer.

Mahalle Kahvesi'nde de durum değişmez. Uzun kulaklı essek, köpoğlu köpek, itoğlu it, behey geveze, sırttı aval, mızıkçı, pampin, tirit, zamane piçleri, besmelesiz, küfürbaz, edepsiz, alçak, oğlum, yahu, dişi mahluk ve köroğlu konuşmalar içinde geçen hitap sözleridir. Bunların bir kısmı küfür, bir kısmı ise 'argo niteliğindeki hitaplardır. Bunun yanında burada saymaya gerek görmediğimiz birçok argo sözcük de şiirde yer almaktadır.

"-Karışmasan işin olmaz değil mi? Sen de bunak!

-Gelirsem öğretirim şimdi...

-Ay şu pampine bak!

Gelip de öğretecekmiş... Mezarıcı Mahmud'a git!

Bir üflesen gidecek ha... Tirit mi sade tirit!

-Zemâne piçleri! Gördün ya, hepsi besmelesiz...

Ne saygı var, ne haya var. Eğer bizim işimiz,

Bu kaltabanlara kalmışsa vay benim başıma!

-Herif belâya sokarsın dırıldamp durma!

-Mezarcı Mahmud'a git ha? Bakın itoğluna bir! " (s. 107)

Bu alıntı argo sözleri, küfürleri çok güzel örnekliyor. Alıntının 5. ve 6. dizeleri çok ilginç ve dikkate değer. Saygı ve hayadan söz eden kişi piç, besmelesiz ve kaltaban küfürlerini kullanmakla kendi söylediği ve beklediğiyle çelişkiye düşerken oradaki tüm insanların kültürel ve ruhsal durumunu simgelemiş oluyor.

Bu iki şiir hakkında son söz olarak şunları söyleyebiliriz: Her iki şiirde de işlenen temalar aynıdır. Bu temanın işleniş biçimi, şiirlerin yapısı, dil ve üslupları arasında da büyük benzerlik var. İki şiir arasındaki tek fark, *Mahalle Kahvesi'nin Meyhane'ye* oranla hacimli olmasıdır. Bu hacim iki şiirin temelde söylediklerini değiştirmemiştir. Tasvirler ayrıntılandırılmış ve genişletilmiş; aynı biçimde konuşmalar uzatılmıştır. Bu uzatmalar temayı zenginleştirmek ya da yan temaların eklenmesi sonucunu getirmekten ziyade Akif'in düşüncelerini daha somut biçimde örneklemesine ve iyice pekiştirmesine yaramıştır.

v Refah düzeyi artmış, sağlıklı, kültürlü, mutlu, yüce insanlar ve

bunların oluşturduğu bir toplum; yükselerek çağdaş uygarlığın nimetlerinden yararlanan bir ülke istiyorsak iyi kurumlara sahip çıkmak, yozlaşanlarını ıslah etmek, yararlı yeni kurumlar oluşturmak, zararlı kurumları yok etmek herkesin görevi olmalıdır. Sanatını toplumun hizmetine veren Akif zararlı kurumların ortadan kaldırılması için kalemını kullanmış, onların nasıl bir toplum yaratacağını *Meyhane* ve *Mahalle Kahvesi* şiirleriyle örneklendirmiştir. Toplumun çalışma ruhunu öldüren, insanın idrakini söndüren, yuvaları yıkan, aileleri dağıtan bu mekanların mutlaka ortadan kaldırılması gerektiğini haykırmıştır.

"Mahalle kahvesi hâlâ niçin kapanmamalı?

Kapansın elverir artık bu perde pek kanlı! " (s. 102)

Notlar:

1-Mehmet Akif in Őiirlerinin bu gruplanması hakkında Bedri Aydoğan'ın "Mehmet Akif in Manzum Hikayeleri" adlı yazısına bakılabilir. ukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.4, S.4, Adana, 1996, s.7-54.

2- Büyük Türk Klasikleri, C. 1 O, Ötüken-Söğüt yayını, istanbul, 1990, s.342; Bu bilgi aynı eserin 351. sayfasında da biraz farklılıkla yer almaktadır.

3- Mehmed Akif Ersoy, Safahat (Haz: M. Ertuğrul DUzdağ), Marmara . İlahiyat Fakültesi Vakfı Mehmed Akif Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1988, s.401. Bu yazımızda Mehmet Akif in Őiirlerinden yaptığımız alıntılar bu eserden aktaracağız. Bu nedenle her alıntıda künye vermeyip sadece sayfa numarası vereceğiz.

4-a.g.e., s.200.

5-İsmail Hakkı Őengüler, Mehmed Akif Kllyatı, C.5., 1.baskı, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1990, s.9.

6- a.g.e., s.306

7-Dizelerin ikişerli olarak birbiriyle kafiyelenmesi klasik Őiirimizdeki mesnevi nazım biçiminin en önemli özelliğidir. Bu kafiye tipi mesnevi nazım biçiminden doğmuştur denilebilir. Batı edebiyatında da düz kafiye dediğimiz aynı kafiye tipinin olduğu biliniyor. Bu kafiye tipi de tıpkı mesnevide olduğu gibi düz kafiye nazım biçimiyle bağlantılıdır. Mesnevi tipi kafiyenin özelliği kafiyeleyişte kolaylık ve rahatlık getirmesidir. Mesnevinin binlerce beyit olabileceği düşünülürse uzun soluklu eserlerde bu kafiye tipinin özellikle seçilmesinin nedeni anlaşılır. Mehmet Akifin Őiirlerinin çoğunun mesnevi gibi uzun soluklu (Her biri bir kitap (ık) oluşturacak kadar) olduğundan bu kafiye tipi çok kullanılmıştır.

8- İmaret kahveleri için bak: Osman Nuri Ergin, Türk Őehirlerinde İmaret Sistemi, Cumhuriyet M., 1939.

9-Mehmet Akifin kahvesi ile yeniçeri kahveleri arasındaki benzerlik ve farklar konusunda bir fikir vermek amacıyla Tarih ve Toplum dergisi 3.cilt 89. sayfadan şu satırları aktarıyoruz:

"Yeniçeri kahveleri yukardaki satırlarda canlandırılan baldın çıplak klhanilerin sabaktan akşama kadar saz ve söz ve hattâ iş  nş, afyon ve esrar ile keyif atıp eğlendikleri yerlerdi. Hemen hepsi gayet büyük ve fevkalâde süslü olan bu kahvehaneler, umumiyetle İstanbul'un manzarası en güzel yerine, bilhassa denize nazır sur bedenleri üzerine yapılır, yahut, deniz üstüne kazıklarla atılmış salaşlarda kurulurdu. Her kahvenin mahbub kekleri, kıssahanları, eli ayağı düzgün şâb-ı emred uşakları bulunurdu.

Peykeler kilim ve seccadeler, kuzu pstekileri ile döşenir, duvarlara beктаři levhaları asılır,yerlere firdolayı hasır dşenirdi. Tavandan peykelerin hizasına kadar inen camların n ek saksıları, bilhassa fesleğenlerle donatılırdı. Kahvehanenin ortasında daima, etrafı saksılarla süslü bir havuz ve fıskiye bulunurdu. Kahve ocakları ise bir gelin köşesi gibi süslenirdi. Kapaklı ve açık boy boy cezveler, dolap dolap fincanlar, en az birkaç tanesi gümüş ve altın başlıklı billur şişeli olmak üzere nargileler, kehribar ağızlıktı çubuklar, ekli oymalı levhalar bir servet teşkil ederdi."

10- Beyoğlu'nda 1880 yılından-sonra kahvelerin sayısı çoğalmıştır. Bu kahveler son derece özenli, güzel tefriş edilmişlerdir. Tefriş biçimi ise Batılıdır. Garson kızların servis yaptığı kahvelerde canlı olarak çalınan Batı müzikleri, pasta yenilir, limonata ve başka içkiler içilir. Bu kahvelerde piket, vist, briç ve tavla gibi oyunlar da oynanır. Müşteriler ise aydın tabakaya mensupturlar. Beyoğlu kahveleri Şinasi, Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Ahmet Rasim gibi sanatçılar ve pek çok jöntürk için vazgeçilmez mekanlardır. Hatta bu kahveler Türk edebiyatına da girmişlerdir. Pek çok roman kahramanı da bu kahvelerin müşterisi olarak karşımıza çıkar.

Beyoğlu kahveleri hakkında geniş bilgi için bak: Salâh Bırsel, Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu, Karacan Yayınları, İstanbul 1981.

11-Batakhanelerle ilgili bilgi için bak: Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, Bir Zamanlar İstanbul, Haz:Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman Yayınları, İstanbul, Tarihsiz.

Bu kahvelerin Mehmet Akifin anlattığı kahve ve meyhane ile benzerliklerini göstermek açısından bir bölüm aktarmayı yararlı görüyoruz.

"Esrarkeş Kahveleri, Esrarkeş denilen adamlar, bütün vakitlerini kendilerine mahsus kahvehanelerde geçirirlerdi. Esrar kahveleri Tahtakale, Tophane, Silivrikapı, Mevlevihanekapı yakınında ve bir de İshakpaşa'ya inen yokuşta idi. Bu yerler bildiğimiz kahvehanelere hiç benzemezdi. İçeri gayet pis, murdar, tavanları isle kararmış, her tarafını örümcek ağları sarmış, sıvaları dökülmüş, camları asla silinmemiş, karanlık, iğrenç kokular saçan birer sefalet yuvası idiler. İçerisinde birkaç kerevet, bir kırık su testisi, paslı bir tas bulunur ve her birinde barınan yedişer kişisine (Kıdemli dede) denirdi. Bu dedeler, kımıldamağa mecali kalmamış, birtakım miskin ve tiksinti veren ihtiyarlardı. Vaktiyle tenbellik veya sefahat, yahut yaratılışlarının şevkiyle bu sefalet batağına düşmüşler ve gündün güne insanlıklarını kaybetmişlerdi."

Bu alıntıda mekan ile Mehmet Akifin *Meyhane* şiirinde karşılaştığımız mekan arasında büyük bir benzerlik görülüyor. Aynı şekilde buradaki insan ile *Meyhane* ve *Mahalle Kahvesindeki* insan arasında da benzerlikler hemen farkedilecek düzeydedir. Yukarıda yeniçeri kahveleri ile yaptığımız alıntıda kahveden Mehmet Akifin şiirine yansıyan duvardaki beктаşi levhaları olmuştur. O alıntıya dikkat edilirse yeniçeri kahveleri aslında son derece düzenli bir görünüm arz etmektedirler. Yine alıntıya göre oradaki hava da son derece ferah ve iç açıcıdır. Mehmet Akif zararlı yönlerinin ağır basması nedeniyle haklı olarak bu kurumu düşman gördüğü için bu ferah havayı yansıtmamıştır